

Övergrepp i vården – handläggningsrutiner?

Gränskränkningar och övergrepp av behandlare mot patienter inom den psykiatriska vården förekommer. I vilken omfattning är dock oklart. Hur ser det ut i sjukvården i stort? Patientens rätt har säkrats i den nya Hälso- och sjukvårdslagen. Den rätten bör gälla även våld och övergrepp som sker i vården.

Våldet i samhället och misshandel och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn är frågor som uppmärksammas och debatterats livligt på senare år. Våldets hälsoeffekter har också börjat synliggöras och problemets omfattning ger anledning att tala om våldet som ett folkhälsoproblem.

Även i vården sker gränskränkningar och övergrepp av behandlare mot patienter. I vilken omfattning detta sker är oklart och sammanhänger med en rad svårigheter att fastställa om och på vilket sätt övergrepp skett. Patienten befinner sig i en beroendeställning och har sällan tolkningsföreträde. Särskilt svårt är det kanske för kvinnliga patienter i den psykiatriska vården, i synnerhet om de redan brottas med en känd eller okänd övergreppsproblematik.

I min egen kliniska verksamhet har jag mött kvinnor som hävdar att de utsatts för sexuella gränskränkningar i samband med vistelse på den tillnyktringsenhet som hör till psykiatriska kliniken. Den tar emot såväl manliga som kvinnliga berusade personer. Många kvinnor har klagat över närmanden från berusade manliga patienter, samtidigt intagna på enheten, men i några fall också uppgivit att manlig personal förgripit sig på dem.

Psykiatrisk problematik till följd av tidigare övergreppserfarenheter och

samtidig alkoholpåverkan kan naturligtvis medföra att uttalanden och handlingar från en manlig personal misstolkas eller väcker minnen som blandas samman med vad som faktiskt händer i nuet. Denna tolkningsmöjlighet kan emellertid av en utpekad manlig personal också användas som bortförklaring av faktiska övergreppshandlingar.

Enskilda individer i en liten och hårt belastad personalgrupp har också starka intressen av att ställa upp för varandra och ogiltiggöra patientens påståenden. Denna tendens kan bli särskilt påtaglig om man arbetat länge tillsammans och därför tycker sig känna varandra väl.

Meddelandeblad

I anslutning till en anhopning av anmälningar till Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, HSAN, i slutet av 1980-talet fann Socialstyrelsen anledning att i ett s k Meddelandeblad (5/89) fokusera ovan beskrivna problematik under rubriken »Sexuella relationer inom den psykiatriska vården – en grannlaga fråga».

Vid ny förfrågan tio år senare hos Socialstyrelsen och dess regionala tillsynsenhet i Umeå, har jag fått beskedet att Meddelandeblad 5/89 »utgått» och inte ersatts av någon ny skrivning. Min erfarenhet är dock att problematiken fortfarande är aktuell och att råd och föreskrifter behövs – generella och lokala – beträffande handläggningen av ärenden, när en patient påstår sig ha blivit utsatt för sexuella gränskränkningar/övergrepp av vårdpersonal.

Sedan årsskiftet gäller en lag som förbjuder köp av sexuella tjänster. En grannlaga fråga blir då hur man förhåller sig till uppgifter om att personal inom den psykiatriska vården på fritiden köper sex av kvinnor, som de vet är patienter inom psykiatri – eventuellt på grund av övergreppsproblematik – och som ibland prostituerar sig?

Hur ser problemet ut på andra håll i den psykiatriska vården och sjukvården i stort? Finns någon relevant statistik hos HSAN? Har Socialstyrelsen någon aktuell uppfattning i dessa frågor och kan vi förvänta oss ett nytt Meddelandeblad från Socialstyrelsen, som ersätter det tidigare från 1989?

Patientens rätt har säkrats i den nya Hälso- och sjukvårdslagen. Lagstiftarnas intentioner är att främja utvecklingen av en vård som värnar om patientens rätt och att vården skall kunna granskas. Den rätten bör gälla även våld och övergrepp som sker i vården. •

Kommentar 1

Ansvarsnämnden för inte den typ av statistik som omnämns i inlägget.

Bo Örneryd

Hälso- och sjukvårdens
ansvarsnämnd

Kommentar 2

Tyvärr förekommer det årligen att Socialstyrelsen genom anmälningar eller på annat sätt tar del av uppgifter som indikerar att yrkesutövare inom hälso- och sjukvården haft någon form av otillåten sexuell relation med patient eller begått våldshandlingar inom eller utom yrket. I sådana fall gör Socialstyrelsen i regel en snabb orienterande utredning, men huvudregeln är därefter att Socialstyrelsen vidareanmäler till åklagare för åtalsprövning, eftersom det i första hand är åklagare som skall pröva saken.

I den vidare utredningen kan då Socialstyrelsen medverka som sakkunnig instans. Om åklagaren väcker åtal och det blir en fällande dom (lagkraftvunnen) är huvudregeln att Socialstyrelsen därefter, med domen som grund, yrkar återkallelse av legitimation på den rättsliga grunden »uppenbart olämplig». Ansvarsnämnden brukar i sådana ärenden följa Socialstyrelsens yrkande.

Socialstyrelsen ser mycket strängt på otillåtna sexuella relationer eller våld mellan terapeut och patient/ klient. De får helt enkelt inte förekomma.

Socialstyrelsen avser inte att ge ut något nytt Meddelandeblad. I hälso- och sjukvården skall det finnas kvalitetssystem som förhindrar att övergrepp kan ske.

Nina Rehnqvist

överdirektör, Socialstyrelsen

Författare

KERSTIN ALDÉN

överläkare, ASTA-teamet,
psykiatriska kliniken, Norrlands
Universitetssjukhus, Umeå.